פרק ו' משנה ז'

א. קמה שיש בה סאתיים ושכחה אינה שכחה

גדר שכחת קמה

א] במשנתינו מבואר דיש דין שכחה גם בקמה, **והר"ש כתב** דילפינן בירושלמי שכחת קמה משכחת עומר, והנה בעיקר חיוב שכחת קמה, בפשטות זמן החיוב הוא בשעת הקצירה כששוכח לקצור חלק מהתבואה, אכן יעוין במשנה לעיל פ"ד מ"ו דאיתא התם פלוגתא דחכמים ור' יהודה אם נכרי שנתגייר לאחר קצירה קודם העימור חייב בשכחה, דחכמים פטרי בין בשכחת קמה ובין בשכחת עומרין, והיינו משום דשכחת קמה היתה בשעה שהיה גוי, ושכחת עומרים הוקשה לשכחת קמה, ור' יהודה מחייב, וביאר ר' יהודה טעמו במשנה שם 'שאין השכחה אלא בשעת העימור', ומשמע מזה דעיקר חיוב שכחה הוי בשעת העימור.

והקשה המשנה ראשונה שם דהלא במשנתינו מבואר דאיכא גם דין שכחת קמה דהוי בשעת קצירה, וכיצד קאמר ר' יהודה ד'אין שכחה אלא בשעת העימור', **וכתב המשנה ראשונה** לחדש בזה דבאמת סבר ר' יהודה דגם חיוב דשכחת קמה אינו אלא בשעת העימור, וז"ל, 'והכי קאמר, דמצוות שכחה אינה אלא בשעת העימור כשמאסף תבואתו להוליכה לבית, על אותה שעה הזהיר הכתוב לא תשוב לקחתו בין מה ששכח בקמה ובין ששכח בעומר לא יקחנו עוד', ולהכי סבר ר' יהודה דגר שנתגייר לאחר קצירה קודם שעת העימור חייב גם בשכחת קמה דעיקר זמן חיובו הוי בשעת איסוף התבואה דהוי לאחר גירותו.

והוסיף עוד המשנ"ר דגם חכמים דפליגי על ר' יהודה ופטרו את הגר הנ"ל משכחה מ"מ מודו בעיקר גדר החיוב שכחה לר' יהודה דעיקר זמן החיוב אפילו בשכחת קמה הוא בשעת אסיפת העימור, אלא דמ"מ סברי דכיון דסיבת החיוב מתחלת בזמן הקצירה ואז עדיין הוא גוי שוב אינו שייך בחיוב שכחה, והוכיח המשנ"ר כדרכו מלשונו של הרמב"ם פ"ב ממתנו"ע דמדוקדק מאד בדבריו כדרכו של המשנה ראשונה.

ויעוין בדרך אמונה [ביאור ההלכה הל' מתנו"ע שם] דג"כ אזיל בדרכו של המשנה ראשונה, רק דבשיטת חכמים כתב לבאר באופן אחר, דבמשנה ראשונה ביאר דחכמים נמי מודו דשעת החיוב בפועל הוי בשעת האיסוף אלא דפליגי משום דסברי דמ"מ סיבת החיוב היא בשעת הקציר ולכן פטור, ובדרך אמונה ביאר דלעולם חכמים מודו לגמרי לר' יהודה דרק שעת האיסוף היא שעת החיוב, ושעת הקציר אינה שעת חיוב כלל, וכל מה דפליגי חכמים על ר' יהודה הוא משום דעבדינן הקש לחיובי לקט ופאה דמי שפטור מהם פטור גם משכחה.

ועולה מדבריהם גדר חדש בעיקר שכחת קמה, דמבואר דבעצם גם חיוב 'שכחת קמה' הוי חיוב ב'עומר' דרק בשעת איסוף העומרים חל החיוב ואז הוא שעת חיובו לענין פטור נכרי, רק דהחיוב הוא שלא יקח את מה ששכח בשעת קצירה אבל לעולם אין ה'קציר' מתחייב בשכחה אלא רק 'עומר' מחויב בשכחה.

בגדר שיעור סאתיים בשכחת קמה

ב] מבואר במשנתינו דכמו דשנינו לעיל בשכחת עומר דעומר שיש בו סאתים אין בו שכחה הכא נמי בשכחת קמה קמה שיש בה סאתים אינה בכלל שכחה, **ומקור דין זה כתב הרע"ב** דילפינן בהקש שכחת קמה משכחת עומר לענין דין סאתיים.

וכתב המשנה ראשונה דהא דבעינן להיקש היינו רק למ"ד בירושלמי דעומר שיש בו סאתיים נתמעט מדדרשינן 'עומר ולא גדיש' וזה אינו שייך בשכחת קמה דקמה לעולם אינה 'גדיש', אבל למ"ד דילפינן מ'לא תשוב' 'עומר שאתה יכול להגביהו' הרי דלא בעינן להקש, דטעם זה שייך גם בשכחת קמה, **ובשערי אמונה** כתב דגם למ"ד זה בעינן להקש, ד'קמה' אינה שייכת בהגבהה ולא שייך למילף בה את הדרשא ד'עומר שאתה יכול להגביהו'.

אכן בלשון הר"ש מבואר דבאמת לא בעינן להקש מיוחד למילף דדגם בשכחת קמה נתמעט קמה של סאתיים, אלא הוי מאותו דין דשכחת עומר דנתמעט בסאתיים, וז"ל הר"ש, 'ירושלמי א"ר יונה כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה, פירוש ושכחת עומר בשדה בסיפרי בפרשת כי תצא מרבינן מבשדה שכחת קמה ועבדינן שכחת קמה כשכחת עומר כדפרישית לעיל בפרק ד' מ"ו'.

ומבואר בדברי הר"ש דביאר כוונת הירושלמי דליכא הקש מסוים למילף דין סאתיים בשכחת קמה אלא דכיון דילפינן לעיקר דין שכחת קמה משכת עומר א"כ פשיטא דגם דין סאתיים שווה בשכחת עומר ושכחת קמה, **וכן משמע בלשונו של הרא"ש** בפירושו למשנתינו שכתב 'בקמה נמי שייכא שכחה דילפינן שכחת קמה משכחת עומר כדפרישית לעיל, ושיעור שכחת קמה נמי בסאתים', ומשמע דלא בעינן לזה הקש מיוחד אלא הוי מאותו הילכתא דבשכחת עומר שיעורה עד סאתים.

ובאגרות משה יו"ד סי' ריי"ח ענף ו' כתב לייסד דחלוק דין סאתיים בשכחת קמה מדין סאתים בשכחת עומר, דבשכחת עומר הוי דין ב'עומר' דעומר שיש בו סאתים נתמעט משכחה מפני הטעמים הנ"ל המבוארים בירושלמי, אבל דין סאתיים בשכחת קמה הוי משום דסאתים הוי 'שיעור חשוב' ולכן לא הוי שכחה, **אכן** בדברי הירושלמי הנ"ל משמע דהוי דין אחד בשכחת עומר ובשכחת קמה.

פרק ו' משנה ח'

א. הקמה מצלת את העומר ואת הקמה וכו'

א] מבואר במשנתינו דעומר שנשכח בצד קמה שלא נשכחה, הקמה מצלת את העומר דלא הוי שכחה, וכן הקמה מצלת קמה שנשכחה, אבל העומר אינו מציל כלל, **וכתב ב'דרך אמונה'** [הל' מתנו"ע פ"ה אות קלז] דהא דעומר אינו מציל משום דעומר לא חשיב כולי האי שיהא הסמוך לו נטפל אליו, ולכן לא ילפינן ליה מקמה שיציל.

כתבו הר"ש והרע"ב דהא דקמה מצלת את הקמה היינו רק עם ראשי השבלים שנשכחו מחוברים לקמה שלא נשכחה דאז היא מצלת, אבל אם אינם מחוברים אינה מצלת.

ומקור הדברים במשנה לעיל פ"ה מ"ב, דאיתא התם 'שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעה"ב', ופירשו הר"ש הרא"ש והרע"ב שם דאיירי לענין דין שכחה, והמשנה שם היא המשך לדין משנתינו, דבמשנתינו נתחדש דין 'הצלה' דהקמה מצלת את הקמה, אלא דלא נתבאר במשנתינו באיזה תנאים הקמה מצלת, ועל זה קאי המשנה שם לבאר דרק כשהשבלים שנשכחו ראשם מגיע לקמה שלא נשכחה והיא נקצרת עמהם אז נאמר הדין 'הצלה' שהקמה מצלת את הקמה שנשכחה.

אכן הרמב"ם שם פירש את המשנה דשם דלא מיירי לענין שכחה כלל,

אלא מיירי בדין לקט, והיינו דשבולת שנשמטה מיד הקוצר חשיבא 'לקט' אע"פ שלא נקצרה בפועל, דכיון שנשמטה מיד הקוצר מתוך מהלך הקצירה הוי לקט, יעוי"ש.

ויעוין במשנ"ר שכתב דמבואר בזה דלשיטת הרמב"ם באמת לא נאמרו 'תנאים' לדין משנתינו דקמה מצלת את הקמה, דמשנה דלעיל לא מיירי כלל בדיני שכחה, וא"כ לעולם אין מקור ל'תנאים' אלו בדין שכחה, **וכתב במשנ"ר** דלפי"ז צ"ב מהו השיעור שנחשב שהקמה סמוכה לקמה שתציל אותה.

וכן מבואר בלשון הרמב"ם שפסק לדין משנתינו בפ"ה הל' כ"א והביא את דין ההצלה דמשנתינו ולא הזכיר כלל דבעינן לזה שתהא 'נקצרת עמה' או שראשי השבלים יגיעו לקמה, ואילו לענין לקט כתב לכל התנאים הנ"ל, **וכן כתב הפאת השולחן** דלדעת הרמב"ם לא בעינן לכל הני תנאים בדין שכחה [ויעוין במשנ"ר שהקשה דהרמב"ם בפירושו למשנתינו כתב דבעינן לתנאים הללו לענין שכחה, וצ"ע דבהלכותיו לא כתב הכי וכן בפירושו למשנה לעיל].

החילוק בין 'הצלת עומר' ל'הצלת קמה'

ב] בדברי הר"ש והרא"ש מבואר דדין משנתינו דקמה מצלת קמה הוי רק כשראשי השבלים נוגעים בקמה, והנה משמע דהוי דין רק בקמה שמצלת קמה, אבל כשקמה מצלת עומר לא בעינן לזה, **וכן כתב בפי' הריבמ"ץ** למשנתינו דרק בהצלת קמה בעינן ראשי שבלים נוגעין ו'נקצרת עמה', וצ"ע מאי שנא הצלת קמה והצלת עומר לענין זה, **אכן יעוין בשנו"א** על משנתינו דמשמע דסבר דבאמת דין זה הוי בין בהצלת עומר ובין בהצלת קמה.

ובתורת זרעים כתב לייסד, דחלוק דין הצלת 'קמה לעומר' מדין הצלת 'קמה לקמה', דבדין ההצלה ד'קמה לעומר' הוי דין 'הצלה' ממש, דבאמת העומר ראוי להיחשב שכחה ומ"מ הקמה מצלת אותו, אבל בקמה שמצלת קמה לא הוי מדין 'הצלה' אלא דכיון שהשבלים נוגעות בקמה שלא נשכחה ונקצרים עמה חשיבי כ'קמה אחת' ולכן חשיבי שלא נשכחו.

וכתב התו"ז, דהנה מצינו ב' מקורות לדין הצלה של קמה את העומר ולדין הצלה של קמה לקמה, דבדין הצלת העומר יליף בירושלמי מדכתיב 'כי תקצור ושכחת עומר, עומר שסביבותיו קציר הוי שכחה ולא עומר שסביבותיו קמה' ודרשא זו איירי בהצלת עומר, אבל בהצלת קמה לקמה מצינו דרשא אחרת בספרי דאיתא 'לא תשוב לקחתו מכאן אמרו שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה וכו', ועפי"ז ביאר התורת זרעים דבאמת תרי דיני נינהו ובעומר הוי דין הצלה, אבל בקמה הוי דין דחשיבי מחוברין ממש והוי כקמה אחת ולכן לא הוי שכחה, דהקמה שנשכחה חשיבא מחוברת לקמה שלא נשכחה וע"כ אנו דנין אותה כאילו לא נשכחה.

בנידון האם דין הצלה הוי רק בקמה שלא נשכחה ממש

ג] יעוין במלאכת שלמה שכתב לייסד דחלוק הצלת עומר מהצלת קמה, והיינו דיש לדון האם קמה שמצלת עומר או קמה, הוי דווקא כשהקמה לא נשכחה כלל או דגם קמה שנשכחה רק דליכא בה 'דין שכחה' ג"כ מצלת, וכגון 'קמה שיש בה סאתיים' שפטורה משכחה כדאיתא במתני' לעיל [מ"ז], האם ג"כ מצלת, **וכתב המלאכת שלמה** לבאר בזה, דבדין זה חלוק הצלת עומר מהצלת קמה, דלענין הצלת עומר רק קמה שלא נשכחה כלל מצלת את העומר אבל לענין הצלת קמה אפילו קמה שנשכחה רק שפטורה משום שיש בה סאתיים ג"כ מצלת.

ויעוין בתוס' אנשי שם דכתב דבדברי הרמב"ם בפירושו למשנתינו מדוקדק מאד כדברי המלאכת שלמה, דהנה הרמב"ם כתב להדיא דגם קמה שיש בה סאתיים מצלת, אלא דהרמב"ם כתב כן רק לגבי קמה המצלת קמה, אבל לענין קמה שמצלת עומר נקט רק קמה השכוחה, ומשמע מזה דלענין הצלת העומר בעינן רק קמה שנשכחה ולא מהני קמה שיש בה סאתיים.

ובעיקר דבריו של המלאכת שלמה **ביאר בזה התוס' אנשי שם** כעין דרכו של התורת זרעים הנ"ל, דקמה המצלת קמה אין זה מדין 'הצלה' אלא הוי דין 'צירוף וחיבור', דהקמה שנשכחה מתחברת לקמה שאין בה שכחה ולכן פטורה, ובזה גם קמה שיש בה סאתיים מהני דכיון דאית בה פטור משכחה כל המצורף לה פטור, אבל בדין קמה המצלת עומר דהוי דין הצלה בזה בעינן רק קמה שלא נשכחה כלל דרק היא יכולה להציל את העומר שנשכח, אכן בתוס' אנשי שם משמע דעיקר כוונתו משום דע"י שזכור את הקמה יזכר גם בעומר ולכן מציל ולכן בהצלת עומר בעינן רק קמה שלא נשכחה כלל.

ומבואר בדברי האחרונים הנ"ל דאיכא ב' חילוקים לענין דינא בין הצלת עומר להצלת קמה, **א.** דבהצלת עומר לא בעינן נגיעה של ראשי שבלים ובהצלת קמה בעינן, **ב.** דבהצלת עומר בעינן קמה שלא נשכחה כלל ובהצלת קמה מהני להציל אפילו קמה שנשכחה רק דלית בה בפועל דין שכחה.

שיטת הרמב"ם בגדר דין 'הצלה' בשכחה

ד] יעוין בדברי הרמב"ם שפסק את דין משנתינו, וז"ל [מתנו"ע פ"ה הל' כ"א] 'השוכח עומר בצד הקמה שאינה שכוחה אינה שכחה, שנאמר כי תקצור ושכחת עומר, עומר שסביבותיו קציר שכחה אבל עומר שסביבותיו קמה אינה שכחה, וכן אם שכח קמה בצד קמה שאינה שכוחה אפילו קלח אחד הרי זו מצלת את השכוחה ויהיה מותר לקחתה'.

ומצינו שינוי בלשונו של הרמב"ם כשכתב את דין הצלת עומר והצלת קמה, דבהצלת עומר לא נקט לשון 'הצלה' רק כתב השוכח עומר וכו' אינה שכחה', אבל בהצלת קמה כתב 'וכן אם שכח קמה וכו' הרי זו מצלת את השכוחה ויהיה מותר לקחתה', הרי דרק לענין הצלת 'קמה לקמה' נקיט לשון 'הצלה', **וכן משמע** גם בלשונו של הרמב"ם בפירושו למשנתינו דכתב וז"ל, 'ואמרו עומר שסביבותיו קציר שכחה, ולא עומר שסביבותיו קמה, וכל ששכח עומר סמוך לקמה אינו שכחה. וכן אם שכח קמה והיו ראשי שבלים שלה מגיעים לקמה שניה וכו' הרי היא מצלת את הקמה הסמוכה לה ולא תהיה שכחה, ותשאר לבעל הבית', הרי דגם כאן מצינו דנקיט הרמב"ם את הלשון 'מצלת' רק ביחס לקמה מצלת קמה ולא ביחס להצלת עומר ויל"ע.

בדין הצלת 'עומר לקמה' ו'עומר לעומר'

ה] בירושלמי על משנתינו הובאה פלוגתא אם עומר מציל קמה או לא, **ומבואר שם ע"פ גירסת הגר"א וביאור הגר"א** דבהצלת 'עומר לעומר' פשיטא לירושלמי דאין דין הצלה ורק על הצלת עומר לקמה נחלקו שמא יש דין הצלה, **וצ"ע** מדוע 'עומר לעומר' פשיטא שלא מציל, ואילו 'עומר לקמה' הוי פלוגתא ויל"ע.

פרק ו' משנה ט'

א. סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה

א] משנתינו היא המשך למשניות ו' ז' בפירקין, ששנינו שם שעומר או קמה שנשכחו ויש בהם שיעור סאתיים תבואה אינם שכחה, וילפינן לה בירושלמי שם מדרשא ד'ושכחת עומר ולא גדיש', וסאתיים הוי